

**XIX. YÜZYIL ANTEPLİ MUTASAVVIF ŞAİR MAHREMÎ
VE DİVANI'NDA HAKİKÎ AŞK VE HAKİKÎ
SEVGİLİ TEZAHÜRLERİ**

*Halil İbrahim YAKAR**

ÖZET

Bu araştırma, XIX. yüzyılda Antep'te yaşayan ve bugüne kadar üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmayan mutasavvıf şâir Mahremî ve Divanı'ndaki hakikî aşk ve hakikî sevgilinin, şiirlerine yansımaları hakkındadır. Çalışmada önce şairin hayatı ortaya konmuş, sonra Divan'ının şekil ve üslup özellikleri incelenerek şiirlerindeki hakikî aşk ve hakikî sevgili hakkındaki düşünceleri tespit edilmiştir.

Mahremî, dinî-tasavvufî edebiyat geleneği içinde kaleme aldığı şiirlerinde, samimi olarak inandığı fikirleri çevresine yaymak ve içindeki coşkun duyguları, lirizmle dışa vurmak gayesiyle sade ve anlaşılır şiirler söylemiştir. Allah aşkını, peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisini, tevhid akidesini, varlık düşüncesini, vahdet-i vücud felsefesini, dinî akideleri, nefis mücadelesini ifade için, şiiri bir vasıta olarak kullanmıştır. Hemen bütün şiirlerinde tesadüf edilen hakikî aşk vurgusu, mensubu olduğu tarikat ve yaşayışıyla ilgilidir. İlhamı ve şairlik yeteneğini tarikat mensubiyetinin emrine veren Mahremî'nin şiirlerinde tasavvuf sisteminin hemen bütün ıstılahlarına rastlamak mümkündür. Şairin tasavvufî duyusu söze dönüştürdüğü beyitler, hem anlam hem de ahenk bakımından tekke edebiyatının muhteva ve söyleyişine uygundur. Şiirlerinde tasavvufî duygu ve düşüncelerin dışında başka konulara yer vermeyen Mahremî, ilahî aşkın nihai hedefine ulaşmasında nefis terbiyesinin aşması gereken merhalelerini konu alan manzumeler kaleme almıştır. Mahremî'nin her şiiri ya doğrudan ya da dolaylı olarak tasavvufla ilgilidir. Aşk babında söylenen her söz ve kavram ilahî aşkın çeşitli derecelerdeki karşılıklarıdır. İnançlı birisi olarak içinden geldiği gibi,

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi,
yakar@gantep.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

duygularını şiirlerine yansıtmıştır. İlahî aşkın lirik yönü, şiirlerinin tamamında görülür. Tasavvufî terbiye ve adabı şiirlerine konu etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mahremî, mutasavvıf, divan şiiri, Gaziantep.

**A SUFI POET MAHREMI OF GAZIANTEP WHO LIVED
IN GAZIANTEP IN THE 19TH CENTURY AND HIS
WORK HIS THOUGHTS ABOUT REAL LOVE AND
REAL BELOVED**

ABSTRACT

A Sufi Poet Mahremi of Gaziantep Who Lived in Gaziantep in The 19th Century And His Work His Thoughts About Real Love And Real Beloved

This work is about the real love and real beloved in the poems published in the divan of a sufi poet Mahremi of Gaziantep who lived in Gaziantep in the 19th century, about whom no research has been done so far. First of all, the life of the poet was touched, then by analyzing the form and the style of his work his thoughts about real love and real beloved were going to determined.

Mahremî wrote his poems in the traditional sufi religious literature. He wrote his poems in a plain and understandable poems with the aims of spreading his ideas in which he believed in a sincere way to his environment. He used his poems to explain love of God, love of prophet and Ehl-i Beyt, unity treatment, the philosophy of unity of entities (vahdet-i vücüt), the idea of existence, religious treatments, and the struggle of wishes. The emphasis of real love seen almost in his all poems is related to his life and tarikat. It is possible to encounter to his all ıstılah of sufism system in all his poetry. The couplets he wrote which he transformed sufi senses into the words is convenient to sufi literature and content from the aspect of meaning and harmony. Mahremî didn't give place to another subjects except sufi senses and ideas. He wrote the proses about sufi path in order that the divine love reaches to its final aim. Every

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

poem of Mahremî is related to Sufism in direct or indirect way. Every word said with the meaning of love is related to divine love. He reflected his emotions to his poems as a religious man. The lyrical aspect of divine love is seen in his all poems. He reflected the sufi ethic and manner to his poems.

Key Words: Mahremî, sofist poet, divan, Gaziantep.

GİRİŞ

Aşk kelimesinin Arapça aslı, *ışk* olup sözlükte “şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması” anlamlarına gelir. Lügat kitaplarında, aşk kelimesinin sözlük anlamının, aynı kökten olup “sarmaşık” anlamına gelen *aşeka* ile yakından alakalı olduğu belirtilir. İslami literatürde aşk, ilahî ve beşerî olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmış, ilahî aşk genellikle “hakikî aşk”, beşerî aşk da “mecazî aşk” olarak nitelendirilmiştir. İlahî aşk geniş ölçüde tasavvufta işlenmiştir (Kutluer 1991,11). İlahî aşk, edebiyatın ana temalarından birisi olmuş ve bu kavram etrafında tasavvuf edebiyatında bir aşk edebiyatı doğmuştur.

Tekke tasavvuf edebiyatı ürünleri geniş bir alana yayılmış Osmanlı coğrafyasının her kesiminde kendine taraftar bulmuş, gelişim ve etkisini her daim canlı tutmuştur. Antepli divan şairleri arasında tasavvufî tarzda şiir yazan pek çok şair vardır (Yakar 2007,7). Özellikle XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başlarında Antep’teki edebî kültürel ortamın da etkisiyle şairlerin tasavvufa yöneldikleri görülmektedir. Antep’teki tekke ve zaviyelerin faal olmaları bu alanda şiir yazan şairlerin şiirlerinde etken bir durum olmuştur. Bu şairlerden birisi de XIX. yüzyılda Antep’te yaşamış mutasavvıf şair Mahremî’dir.

A. HAYATI

Hayatı hakkında fazla bir malumata sahip olamadığımız Mahremî’nin asıl adı Muhammet Ali’dir. Ailesinin halk arasındaki lakabı “Bahtenizzâde”dir. 1265/1848 yılında Antep’te doğmuştur. Mesleği arzuhâlcilik olduğu için Arzuhâlcî Ali Efendi diye tanınmıştır. 1330/1914 yılında şeker hastalığından Antep’te vefat etmiştir (Yener 1934,129-130; Göğüş 1962, 173; Solmaz-Yetkin 1969:97; Güner 1942, 4-6). Mezarı Şihcan bölgesinde iken asrı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

mezarlığın açılmasıyla diğer mezarlarla birlikte oraya nakledilmiştir. Eşlerinin ölümü nedeniyle dört defa evlenmiştir. İlk eşinde Sabit isimli bir oğlu, son eşinden Mehmet Ali, Arif, Hatice ve Halil isimli çocukları olmuştur. Aile, soyadı kanunundan sonra Erdem soyadını almış, kızı Hatice Hanım da evlenince Özberk soyadını taşımıştır.

Nakşibendî tarikatına mensup olan Mahremî'nin şeyhi, yaşadığı dönemde birçok şairin tasavvufî yolculuğuna rehberlik etmiş olan Kilisli Abdullah Sermest Efendi'dir¹. Medrese tahsili gören Mahremî, Farsça ve Arapça'yı okur, yazar ve konuşurmuş. Kendi el yazısıyla yedi Kur'an-ı Kerim yazdığı bilinmektedir. Torununun oğlu Mehmet Salim Erdem'in verdiği bilgilere göre 20 adet şiir defteri varmış. Bazı defterleri çalınmıştır. Eserlerini kaybetmiş olmasının üzüntüsüyle yeni bir divan daha meydana getirmiştir. İncelemesini yapacağımız divanın fotokopisi torununun oğlu Mehmet Salim Erdem'dedir². Nükteli bir insan olan Mahremî, sosyal yaşamında renkli bir kişilikmiş³. Mahremî'nin iyi bir eğitim aldığı, özellikle manevî ilimlerde kendini geliştirdiği divanından anlaşılmaktadır. Divanda kullandığı kelime ve kavram kadrosu ile üslubu bunu ortaya koymaktadır.

Hayatını bazı dönemlerini, divanından hareketle öğrenmekteyiz. Dört defa evlendiğini belirttiğimiz Mahremî, hangi eşi için yazmış olduğunu bilemediğimiz bir gazelinde dul bir hanımla evlenmenin zorluklarından bahsetmiştir. Dul bir hanımla evlenmenin kendisi ve çocukları için neler ifade ettiğini şiirlerine yansıtmıştır.

‘Âkilân pendim kabûl etsin dul ‘avrat almasın
Rûz u şeb biñ âh ile başın belâya salmasın (G. 111/1)

Kendi tıflı var ise gül gibi sokar başına

¹ Abdullah Sermest Efendi (1819-1882) yılları arasında Kilis'te yaşamış Nakşibendî tarikatına mensup bir tekke şeyhidir. Çevresindeki insanlara manevî önderlik yapan Abdullah Sermest Efendi, Antepli şair, Sırrı Bidârî'nin de yetişmesinde etken olmuştur. Aynı zamanda mutasavvıf bir şâir olan Abdullah Sermest Efendi'nin Divanı yayımlanmıştır. (Şahin, 1999).

² Eseri incelememize müsaade eden Mehmet Salim Erdem Bey'e teşekkür ederim.

³ Torunu Afife Özpekmezci, Mahremî hakkında şu anekdotu bize nakletmiştir: Ali Efendi, zamanında beyaz bir Şam eşeğine binermiş ve işe gidip gelirken her gün Pazar yerindeki Kemikli Bedesten'den geçermiş. Bir gün yine beyaz Şam eşeğinin üzerinde Kemikli Bedesten'den geçerken, orada dükkânı bulunan Patpat Ökkeş, Ali Efendi'ye şöyle seslenmiş: “ Ali Efendi bir daha buradan geçme, eşek buraya pisliyor.” Ali Efendi o anda bir şey söylemeden yoluna devam etmiş. Ertesi gün yine Kemikli Bedesten'den geçerken Patpat Ökkeş'in dükkânının önünde eşekten inmiş ve eşeğin kulağından tutarak: “Ulan eşek aklın var öküz mayısı gibi kat kat/ Bir daha yerinde durmaz isen seni döverim pat pat” diye söyledikten sonra eşeğe binerek yoluna devam etmiş.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Kimseniñ etfâli dul ‘avrat eline kalmasın (G. 111/2)

Yaşadığı dönemdeki Antep’ten bahsederken, buranın ilim irfan mekânı bir yer olduğunu söyleyen şair, XIX. yüzyılda şehrin edebî, dinî ve kültürel ortamının zenginliğini dile getirmiştir.

Mahremî’dir bir sadef ol dürr-i yektâ andadır
Menba’-ı ‘irfân mekânı ‘Ayıntâb’dır ‘Ayıntâb (G. 17/5)

Nakşibendî tarikatına mensup olduğunu ve Hak yolundaki rehberinin, şeyhi Abdullah Serмест Efendi olduğunu birçok şiirinde işlemiştir. Tasavvufî yolculuğunda ve yetişmesinde büyük emeği olan şeyhinin, 1182/1882’de ölümü üzerine bir manzume kaleme almıştır.

Şâh-ı Serмест müşşidimdir râh-ı Hakk’a reh-nümâ
Sâlikân-ı Nakşibendî söylemez aslâ hilâf (G. 181/4)

Tarîk-i Nakşibendî’dir tarîkim şeyhim ‘Abdullâh
Kamû ihvâna dîni ber-murâd etsin ‘azîz Allâh (G. 138/4)

Biñ iki yüz seksen ikide hidâyet Hâdi’den
Erdi Hakk’a dedi yâ Rab *neccinâ mimmâ nehâf*
(G. 181/1)

Mart 1879’da Halep Valiliği’nden azledilen, Halep Valisi Kamil Paşa Antep’e geldiğinde, Paşa hakkında teberrüken üç gazel yazmıştır. Bu gazellerin birinde kendi durumunu ortaya koyan ifadeler kullanmıştır. Aşağıdaki beyitten, bazı zamanlarda geçim sıkıntısı içine düştüğünü anlamaktayız.

Gelmedim fakr ü ‘asârım ‘arza ey ‘âlî-tebâr
Dil cemâliñle şereflenmek diler leyl ü nehâr (G. 201/4)

II. Abdülhamit’in tahta çıkması üzerine padişahın çeşitli özelliklerini anlatan bir gazel yazmıştır.

Mübârek eyle yâ Mevlâ cülûs-i zıll-i Yezdâni
Mü’eyyed kıl serfirinde düvüm Abdülhamîd Hânı
(G.202/1)

B. DİVAN

Fotokopisi torununun oğlu Mehmet Salim Erdem’de bulunan divan, 184 sayfadır. Divanın aslı elimizde olmadığı için fiziki özelliklerine ilişkin bilgi vermek mümkün olmamıştır. Sayfalardaki satır sayıları 12-15 aralığında değişiklik arz etmektedir. Harekeli nesih ile yazılmış divanda toplam 206 şiir yer almaktadır. Şiirler elif ba sırasına göre yazılmıştır ve divanda alfabenin tüm harflerinden kafiye oluşturan şiirler mevcuttur. Şair şiirlerinde Mahremî (157 şiir), Mücrimî (45 şiir), Selamî (1 şiir) ve Avnî (3 şiir) mahlaslarını kullanmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Başı:

İsm-i Allâh ile kıldım işbu nazma ibtidâ

Rahm u Rahmân u Rahîme olmaz asla intihâ (G. 1/1)

Sonu:

Unıda ‘Avnî kuluñ çekdiği hicr-i gamı

Sâyene al bendeñi bir nice sayfla şitâ (G. 206/5)

Nazım Şekilleri ve Türleri

Tekke şairleri gerek halk edebiyatına gerekse divan edebiyatına ait birçok nazım şekliyle şiirler kaleme almışlarsa da Mahremî Divanı’ndaki 2 nefesi dışarıda tutarsak diğer şiirlerinin hepsinde divan edebiyatına ait şekilleri kullandığını görürüz. Divanda 172 gazel, 1 kaside, 2 mesnevi, 7 musammat, 13 murabba, 3 muhammes, 6 müseddes, 2 nefes olmak üzere toplam 206 şiir mevcuttur. Divan’ın ağırlığı büyük oranda gazellerden oluşmaktadır. Gazellerde, 3 beyitten 10 beyte kadar değişik beyit sayıları yer almaktadır. 172 gazelin beyit sayısı dağılımı şöyledir: 3 beyitli 1 gazel; 4 beyitli 2 gazel; 5 beyitli 154 gazel; 6 beyitli 2 gazel; 7 beyitli 7 gazel; 8 beyitli 1 gazel; 9 beyitli 1 gazel; 10 beyitli 1 gazel.

Tasavvuf edebiyatına ait şiir türlerinde konular birbirine çok yakın olduğu için, manzumelerin nazım türlerinde, türü belirleyen unsur, şiirlerde işlenen temadır (Güzel 2000, 520). Mahremî Divanı’nda nasihat-nâme, tevhid, münacât, na‘t, nefes, mersiye, methiye, hicviye, tarih, fahriye nazım türlerinde şiirler kaleme almıştır. Bazen bir tür içerisinde başka bir türe ait tema ve kavramlar yer alabilmektedir.

Veze ve Kafiye

Dinî-tasavvufî gelenekte şiir yazan şairler genellikle hem hece hem de aruzla şiir yazmayı tercih etmelerine rağmen Mahremî Divanı’ndaki 206 manzumenin –iki nefes hariç- hepsi de aruzla yazılmıştır. Mahremî aruza hâkim bir şairdir ve şiirlerinde aruz kusurlarına çok az rastlanır. Manzumeleri aruza uygulamakta mahir bir şair olarak karşımıza çıkar. Özellikle tekke şairlerinde, divan şairlerine nazaran daha fazla görülen aruz kusurlarının sebepleri arasında şairlerin, bu şiirleri “lisân-ı hâl” ile yazmaları yatmaktadır. Şairler şiirlerinde sanat göstermektense içlerinde bulunan hâl ve vecdi duyurabilmek, etraftakilere “ilâhî aşk”ı aktarabilmek için, sanat kaygısını ikinci plana atabilmektedirler.

Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı şairlerinin en çok kullandığı kalıplar, aruzun Türkçe’ye en çok tatbik edilebilen ve tekke

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

edebiyatında da çok sık kullanılan remel ve hecez bahirleri olmuştur. Mahremî de şiirlerinin büyük bir kısmını bu kalıplarda kaleme almıştır. Divan'da kullanılan aruz kalıpları ve şiir sayıları şu şekildedir:

fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün (100)

fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün (10)

fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün (1)

fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün (3)

fâ'ilâtün/fâ'ilâtün (2)

mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün/mefâ'ilün (55)

mefâ'ilün/mefâ'ilün/fe'ülün (9)

mefâ'ilün/fe'ilâtün/mefâ'ilün/fa'lün (1)

mef'ülü/mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ülün (9)

mef'ülü/fâ'ilâtün/mef'ülü/fâ'ilâtün (2)

müfte'ilün/fâ'ilün/müfte'ilün/fâ'ilün (1)

müstef'ilün/müstef'ilün/müstef'ilün/müstef'ilün (4)

müstef'ilün/müstef'ilün (3)

müstef'ilün/fâ'ilün/müstef'ilün/fâ'ilün (1)

Mahremî, tam ve zengin kafiye ağırlıklı şiirler yazmıştır. Kafiye kelimesi seçerken, çoğunlukla kelimelerin kök-ek ilişkisine dikkat etmiştir. Mahremî 40 şiirde yarım, 153 şiirde tam, 13 şiirde ise zengin kafiye kullanmıştır.

Ey yüzi bedri'd-dücâ ey pîşuvâ-yı enbiyâ

Olmadı zâtın gibi bir râh-ı Hakka reh-nümâ (G. 2/1)

Beni mest eyleyen ol kâşlarıñ mihrâbıdır cânâ

Mekânım lâ-mekân eden 'ulûmuñ bâbıdır cânâ (G. 7/1)

Ey tûti-zebân medh ede gör Ahmed-i ra'nâ

Saçsın bu cihâna anuñ 'ıtrı nice ma'nâ (G. 11/1)

Şiirde kafiye'nin tamamlayıcısı ve âheng'in zengin bir unsuru olan redif, muhteva birlikteliği sağlayan manzumelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Mahremî Divanı'nda bulunan 206 manzumenin 98'sinde ek, kelime, fiil ve isim çekimlerinden oluşan redifler kullanılmıştır. Redifler büyük oranda Türkçe ek ve kelimelerden meydana gelmiş, bir kısım redifler de alıntı kelimelerden oluşmuştur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Bahar eyyâmıdır cânâ küşâd oldu kamû güller
Zemîn ü âsumânı kapladı efgân-ı bülbüller (G. 35/1)

Cemâliñ nûrudur nûru'l-hüdâ dost
Kalan târîk-i cehl içre cüdâ dost (G. 20/1)

Cürmime yokdur nihâyet neyleyim yâ Rabbenâ
'Afvîñi derdime dermân eyleyim yâ Rabbenâ (G. 10/1)

Gözün aç hâb-ı gafletden Cemâlullâha seyrân et
Fenâdan terk-i tecrîd ol bekâda şâha seyrân et (G. 19/1)

Dil ve Üslup Özellikleri:

Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı mensupları pek ağdalı bir dil kullanmamakla beraber divan şiiri lügatine vakıf olduklarını gösteren kelime kadrosuna da sahiptirler. Şiirlerde günlük konuşma dilinden gelen pek çok kelime ve deyim yanarda edebi kitaplardan alınma kelimeleri, tasavvuf ve tarikatla ilgili kavramları görebiliriz (Güzel 2000, 47-48). Mutasavvîf şairlerin bu dil tercihlerini Mahremî divanında da görmekteyiz. Şiirlerinde Türkçe kelimelere bir hayli yer veren Mahremî, tekke edebiyatına mensup şairlerin kullandığı dilden biraz daha fazla Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları şiirinde kullanmıştır. Dolayısıyla şiirlerinin dili diğerk tekke şairlerinde görülen sadelikten biraz uzaktır. Özellikle Farsça tamlamalar, iktibas edilen Arapça ayet ve hadisler divanda önemli bir yekûn tutmaktadır. İktibas edilen bu kavramaları aruza tatbik etmekte pek başarılı olmuştur. Bunu yanarda şairin kullandığı bazı kelimeler Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. Bunlar, eyleyüben/eyleyerek, etgil/et, olanda/olduğunda, düşmeyigör/düştüğün zaman, tapu/huzur, ırag/uzak, egin/sırt, kanda/nerde, koçmak/kucaklamak, yeg/üstün, kangı/hangi, urmak/vurmak, söyünmek/sönmek, neydüğün/ ne yaptığını, yoh/yok, aluben/alarak kelimeleridir. Diğerk yandan Mahremî, yerel ağız özellikleri taşıyan kelimeleri de şiirlerinde kullanmıştır. Duruş/dur, sarış/sar, dilden silek/dilden silelim, râha gelek/raha gelelim.

Şiirlerinde tekke edebiyatı ürünlerinden nasihat türünü sıkça kullanan Mahremî, bu anlatım tarzında seslenme ünlemleri ile emir ifade eden fiiller ve bir durumu belirten bildirme kiplerini kullanılmıştır. Hitap ve öğütler bazen şairin kendisi için, bazen de belirli ya da belirsiz ikinci bir şahıs içindir. Karşıdakini ikna etme gayesi güdülen şiirlerde kullanılan üslup hem etki bakımından hem de estetik açısından düşünceye zenginlik katmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Murg-ı rûhuñ seyr-i eflâk etmeğe kılsın sefer
Dâne-i dâm ile me'lûf olmasın misl-i dücâc (G. 25/4)

Hakîkat sırrını ol vâsıl-ı dergâh olandan sor
Geçip dehrîñ gamından şehr-i dilde şâh olandan sor
G. 40/1)

Bu sırta tâlibâ cân u gönülden ermek istersen
Tarîkin kûşe-i uzlette terk-i câh olandan sor (G. 40/4)

Gel beri sâlik-i Mevlâ 'ilm ü 'irfâna duruş
İçmeden câm-ı ecel yâr ile ol sarma sarış (G. 60/1)

Tekke edebiyatı şiirlerinin muhtevasında etkili bir üslup özelliği taşıyan “Delil ve ispat yoluyla anlatım” tarzını şiirlerinde sıkça kullanan Mahremî, genelde tasavvufa kaynak teşkil eden âyet ve hadisleri iktibas veya telmih yoluyla kullanır. Fikrinin doğruluğunu, inkâr edilmesi mümkün olmayan âyet ve hadislerden güç alarak ispat etmeye çalışır. Aşağıdaki beyitte tasavvufî şiirlerde sıkça kullanılan Zümer Suresi'nin 53. âyeti “*lâ-teknatû*” yu ([Allah'ın rahmetinden] umudunuzu kesmeyiniz) iktibas eden şair, kendine seslenerek Allah'ın rahmetinden asla ümidini kesmediğini anlatır.

Mahremî rahm-ı Hüdâdan eylemez kat'-i ümîd
Dedi *lâ-teknatû* âyetini furkânda kemâ (G. 9/5)

Bunlar Adn cennetleridir (Zümer, 73) âyetini duyan âşık,
ilim şehrine dalarak Allah'ın lütuflarını görür.

Hezihî cennâtü 'adnin âyetin gûş eyleyen
Şehr-i 'ilme dâhil olsun görsün eltâf-ı Çalab (G.18/2)

Hadislere yer verme de yine telmih veya iktibas yoluyla. Mahremî, sahih olup olmadığına bakmaksızın tasavvufta sıklıkla şiirlerde işlenen hadisleri kullanmıştır. “Ölmeden evvel ölünüz” hadisinin sahihliği konusunda mutabakat olmasa da, varlığın ortadan kaldırılıp Allah'a yönelmenin düsturunu ortaya koyduğu için tasavvuf erbâbı bu hadise itibar etmektedir. Mahremî, bu hadisin anlam çerçevesini talipler için bir kurtuluş yolu olarak görür ve “Bunun sırrına ererek arif ol, kendinde ortaya çıkan bismillah'ın sırlarına vakıf ol” diyerek vahdet-i vücud felsefesini anlatmaya çalışır.

Mûtû kable en temûtüñ sırrına er 'ârif ol
Sûretiñde nakş olan esrâr-ı bismillâhı gör (G. 33/2)

Sünni hadis kaynaklarında geçmeyen, ancak Şîî kaynaklarda, bilhassa “ahbariyyûn” geleneğinde çok önemli yer tutan ve özellikle Şîî motifli tasavvuf ekollerinde itibarı yüksek olan “*Lahmüke lahmî*” (etin etimdir) sözünü, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

söylediği varsayılr. Özellikle Bektaşî şairleri, Hz. Ali’nin sevgisi ve övgüsünü dile getirdikleri şiirlerinde bu ibareyi sıkça kullanılmaktadır.

Deyipdir *lahmüke lahmî* ‘Alî şânında peygamber
‘Ulûmuñ bâbıdır Haydar benim ol Şîr-i Yezdânım (G. 95/5)

Tasavvuf düşüncesinin temelini oluşturduğu varsayılan ve sahihliği konusu ihtilafı olan *levlâke levlâk* (Sen olmasaydın, sen olmasaydın [felekleri yaratmazdım]) kutsi hadisi, Hz. Peygamberin övgüsünün yapıldığı beyitte zikredilmiş, ikinci mısradada da hadisin anlam çerçevesi Türkçe olarak açıklanmıştır.

Ey Şeh-i *levlâke levlâk* Hâtem-i peygamberân
Nûr-ı zâtıñdan zuhûr etdi bi-küllî ins ü cân (G. 99/1)

C.DİVAN’IN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Mahremî, dinî-tasavvufî edebiyat geleneği içinde kaleme aldığı şiirlerinde, samimi olarak inandığı fikirleri çevresine yaymak ve içindeki coşkun duyguları, lirizmle dışa vurmak gayesiyle sade ve anlaşılır şiirler söylemiştir. Allah aşkını, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisini, tevhid akidesini, varlık düşüncesini, vahdet-i vücud felsefesini, dinî akideleri, nefis mücadelesini ifade için, şiiri bir vasıta olarak kullanmıştır. Hemen bütün şiirlerinde tesadüf edilen hakikî aşk vurgusu, mensubu olduğu tarikat ve yaşayışıyla ilgilidir. İlhamı ve şairlik yeteneğini tarikat mensubiyetinin emrine veren Mahremî’nin şiirlerinde tasavvuf sisteminin hemen bütün istilahlarına rastlamak mümkündür: Aşk, bâtın, bekâ, bezm-i elest, dergâh, dünya, fakr, fena, firak, hakikat, havf, hayret, himmet, ilm-i ledün, kesret, mürit, mürşid-i kâmil, nefis, sabır, şeriat, tarikat, tecelli, tefekkür, tevekkül, ukba, vahdet, visal, zahir, zikir... Şairin tasavvufî duyusu söze dönüştürdüğü beyitler, hem anlam hem de ahenk bakımından tekke edebiyatının muhteva ve söyleyişine uygundur. Şiirlerinde tasavvufî duygu ve düşüncelerin dışında başka konulara yer vermeyen Mahremî, ilahî aşkın nihai hedefine ulaşmasında nefis terbiyesinin aşması gereken merhalelerini konu alan manzumeler kaleme almıştır. Mahremî’nin her şiiri ya doğrudan ya da dolaylı olarak tasavvufla ilgilidir. Aşk babında söylenen her söz ve kavram ilahi aşkın çeşitli derecelerdeki karşılıklardır. İnançlı birisi olarak içinden geldiği gibi duygularını şiirlerine yansıtmıştır. İlahi aşkın lirik yönü, şiirlerinin tamamında görülür. Tasavvufî terbiye ve adabı şiirlerine yansımıştır.

Nakşibendî-Alevî-Bektaşî tarikat ilişkisi

Mahremî Nakşibendî bir şair olarak, düşüncelerinde Ehl-i Sünnet ve şeriat çizgisindedir. Bunun yanında Alevî Bektaşî geleneğinde, çok büyük övgü, sevgi ve muhabbete mazhar olan Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve On İki İmam’a karşı şiirlerinde sevgi, saygı ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

aşk vardır. Samimi inanmış bir kimse olarak, tasavvufî düşüncesi Bektaşî şiir geleneğindeki öğreti ve felsefeye uygundur. Nakşibendî'dir ama sevgili kategorisini Bektaşî edebiyatı mahsulleri mihverî etrafındaki önemli şahsiyetler oluşturur. Sünnî gelenekteki Nakşibendîlik ile Alevî meşrepteki Bektaşîlik düşünce sistemini sevgili prototipinde birleştirmiştir. Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, On İki İmam sevgisinin işlendiği şiirlerinde, tarikatları birbirinden ayıran belirgin çizgiler ortadan kalkmış, sevgili tiplerinde müştereklik oluşturarak şiirler meydana getirmiştir. Hz. Peygamber soyundan gelenlere duyduğu sevgi bir tarikat felsefesinin çok üstünde hakikî aşkla paralellik arz etmiştir. Antep'teki diğer tekke şairlerinde de bu hassasiyeti görmekteyiz.

1-Genel olarak hakikî aşk

İlahî aşkın muhatabı olan sevgili tipi tekke edebiyatında Allah, Peygamber, tarikat şeyhi, tarihî ve dinî şahsiyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakikî aşkın esas muhatabı Allah'tan sonra diğer şahsiyetler de sevgili olarak işlenmektedir. Övülenin veya sevilenin belli olmadığı durumlarda sevgili tipi, âşığı Allah'a yaklaştıran meçhul sevgili tipleri ile şiirlerde ortaya çıkmaktadır. Mahremî Divanı'ndaki şiirlerin ana teması hakikî aşktır. Hakikî aşkın tasavvuf penceresinden türlü halleri, övülenin şahsında kendine yer bulmuştur. Aşk, âşıkla maşuk arasındaki muhabbet vurgusudur. Klâsik şiirimizde maşuk kavramı ilahî ve beşerî olarak iki şekilde ele alınır. Şairler, ilahî aşkı işlerken beşerî unsurlardan faydalandıkları gibi, ilahî aşka ulaşmak için beşerî aşkı bir vesile olarak kabul edebilmektedirler. Mahremî'nin şiirlerinde geçen aşkla ilgili kavram ve mefhumların hepsi ilahî aşk tezahürü şeklindedir. Aşkın türlü merhaleleri divandaki fikri konularda ve hissi duyularda karşımıza çıkar. Mahremî Hz. Peygamberi anlattığı şiirlerinde Kur'an ayetlerinden, Ehl-i Beyt, Hz. Ali, Hz. Hüseyin gibi Ehl-i Beyt mensuplarını anlattığı şiirlerinde ise Hz. Peygamber'in söz ve hadislerinden hareketle manzumeler vücuda getirmiştir. Bu anlamıyla da şiirler, dini içerik taşımaktadır. Bektaşîliğin ana temalarında olan tevellâ (Ehl-i Beyt'i sevenleri sevme) ve teberrâ (Ehl-i Beyt'i sevmeyenleri sevmeme) (Kutlu 2006, 153) konularına, Bektaşîler gibi hassasiyet göstermiş ve şiirlerinde buna dikkat etmiştir. Mahremî övdüğü, değer verdiği ve sevgisini gösterdiği maşukları ifade ederken içten gelen bir sevgi gösterisinde bulunur. Aşk ve sevgili tanımlamalarında samimidir.

Eğer âşık, sürekli kendinden geçip aşk sarhoşu olmak isterse sakinin elinden aşk kadehini alıp şarabı içmesi gerekmektedir. Tasavvufî remiz ve öğeler beyitte zikredilmiştir. Sabah vakti içilen şarap demek olan sabuh, tasavvufta sohbet anlamında kullanılan bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

remizdir. Diğer yandan şarap aşkın, sâkî mürşidin, sarhoşluk aşkın tezahürüdür. .

Olayım derseñ eğer mest-i müdâm ey ‘âşık
Dest-i sâkiden alıp nûş edegör câm-ı sabûh (G. 27/2)

Aşk şarabını içen kimse sürekli sarhoş olur ve *dön* çağrısı ona kolay gelir. Allah aşkıyla tanışan âşık, aşk kıvamında kendinden geçmiş bir halde, Allah’ın çağrısına muhatap olur ve yollara düşer. Allah’a ulaşmada çeşitli zorluklarla dolu olan yollar, aşk sayesinde kolaylaşır. Sevgili için kendinden geçen âşıklar, sevgilinin hitabına hemen cevap verirler ve Allah’a doğru yönelirler.

İçen peymâne-i ‘aşkı olur mest-i müdâm ey cân
Sadâ-yı irci’ ile anlara âsân olur yollar (G. 35/4)

Tasavvufî bir hissediş olan *ölmeden evvel ölmek* fikrini kendilerinde tatbik edenler dünya varlığını, gönüllerden silerler. Toprak olup Hakka kavuşanlar, sevgiliye kavuşmuşlar demektir. Ölmeden evvel ölmek, hakikî aşka erişebilmek için, âşığın aşk sayesinde kendine gelebilmesidir.

Ölmezden evvel ölegör varlığı dilden silegör
Tâ Hak ile hak olagör kim olasıñ yâr ile yâr (G. 62/2)

Âşık benliği aradan kaldırdığı için zerre kadar malı mülkü kalmamıştır. Aşk yoluna can vermiş ve böylece cansız kalmıştır. Benlikle can, varlık ile cansızlık aynı kavram olarak ele alınmıştır. Benliği ve canını sevgiliye kavuşmak için harcamıştır. Aşk yoluna can vermekle âşık, benliği ortadan kaldırmış tek varlığı olan canını, Allah yoluna harcamıştır.

Benliği ref` idüben kalmadı zerre vârim
Cân verip ‘aşk yoluna şöylece bî-cân oldum (G. 83/4)

Mahremî bir beytinde Hz. Peygamber’den hareketle Ahmedî olduğunu, tarikatının ise hem Haydarî hem Nakşibendî olduğunu söyler. Eski Türk kültür hayatında birden fazla tarikata müntesip olmak mümkündür. Beyitte bu ayrıntıyı da görmekteyiz. Kendisine bir Allah, bir peygamber ve bir velinin yeteceğini dile getirir. Tasavvufî düşüncedeki sevgili silsilesinin ortaya konulduğu beyitte âşık için, bu üç maşukun âşıkaya yeteceği, başka bir sevgiye ihtiyaç kalmayacağı anlatılmak istenmiştir.

Ahmedîyim Haydarîyim Nakşibendîyim belî
Baña besdir bir Hudâ vü bir nebî vü bir velî (G.193/1)

Zulmet perdesi yani karanlık perdesi ortadan kalmış, âşık nura gark olmuştur. Maddî âlemden manevî âleme yolculuk başlamıştır. Aşk meydanında âşık bir defa “yâ Nûr” deyince Allah aşkıyla sarhoş olmuştur. Nur suresi 35. ayette “Allah, semaların ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

yeryüzünün nurudur” ayetinde görüldüğü gibi, nur tasavvufta Allah’tır. Âşık bir kez Allah deyince, zulmet perdesini kaldırmış ve içi nurla dolmuştur. Birinci mısradaki nur ışık, ikinci mısradaki Allah anlamında kullanılmıştır. Meydan tasavvufta, maşuku yani Allah’ı temaşa yeridir (Uludağ 1991, 333).

Perde-i zulmet gidip nûra müstağrak oldum
Meydân-ı ‘aşkda sermest kaldım deyince yâ Nûr (G.144/2)

Şair kendi kendine seslenerek Allah’tan başkasına meftun olduğunun artık yettiğini, bundan sonra yaratıcının cemalini candan görmeyi istemesini talep etmektedir. Rû’yet, ilahî tecellileri ruh âleminde kalp gözüyle temaşa eylemek demektir. Allah’tan başkasına muhabbet beslememesini kendine salık vermektedir.

Zâtınıñ gayrına cânâ yeter olduñ meftûn
Hâlikiñ cân ile gel rû’yetini eyle dilek (G. 183/4)

Mahremî, aşk Ankasıdır ve henüz konacak mesken bulamamıştır. Âşıklığın başında olan şair, henüz kendine bir aşk mekanı bulamamıştır. Aşk, görünmezlik sembolü olan Anka kuşuna benzetmiştir. Anka kuşu nasıl yükseklerde uçar ve herkese görünmezse aşk da ulaşılması zor bir varlıktır. Sevgilinin ayağının toprağı gözler için sürme, ayağına giydiği nal de başa taçtır.

Mahremî ‘ankâ-yı ‘aşkdır bulmamış mesken henüz
Hâk-i pâyi tûtiyâ-yı dîde na’li başa tâc (G. 25/5)

Gönül kuşu, pervane gibi aşk ateşine yanmıştır. Âşık, canına canan için bir parlak ay arzulamaktadır. Aşk ateşe benzetilmiştir. Âşık da o ateşe yanmaya hazır olan pervane olarak tahayyül edilmiştir.

Murg-ı dil pervâne-veş per yakdı nâr-ı ‘aşka kim
Cânına cânân için bir mâh-ı tâbân arzular (G. 45/2)

1. Hakikî Sevgililer

a. Allah

Mahremî Divanı’nda hakikî aşkın tezahürünü ortaya koyan Allah aşkı, beyitlerde sıkça işlenmiştir. Allah aşkının çeşitli boyutları şiirlerinde kendine yer bulmuştur. Aşkın en hararetli boyutunda yaşananlar, Allah’a duyulan muhabbettir. Aşk yaratıcıya giden yolda karşılaşılan engellere karşı göğüs gerebilmektir. Allah aşkını isteyen, sevgiliye kavuşmak için sıkıntılar çekmek zorundadır. Âşık sevgilinin cemalini talep ediyorsa, belli bir emek harcamak zorundadır. Sevgiliye ulaşmak için, âşığın gücünün takatının çok olması gerekmektedir.

Tâlib-i didâr-ı yâr ol ‘âşık-ı Mevlâ olan
Vasl-ı yâr için n’ola eylerse bezl-i makderet (G. 22/4)

Mahremî, Allah aşkının meyhanesinin sarhoşu olmuştur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Mevla’nın cemalini arzu edenler mazeret ehli olamazlar ve Allah yolunda hiçbir engel kabul etmezler.

Mahremî mestâne-i meyhâne-i ‘aşk-ı Hüdâ
Tâlib-i dîdâr-ı Mevlâ sanma ehl-i ma’zeret (G. 22/5)

Allah aşkına ulaşmak isteyen âşık, dünya arzularından doğan sevdadan vazgeçmek, gaflet uykusundan uyanmak, gözünü açmak zorundadır. Bütün bunları yaptığı zaman dertlerine derman olan ilacı bulmuş demektir.

Tâlibâ bulmak diler iseñ eğer derde ‘ilâc
Geç bu sevdâ-yı sivâdan hâb-ı gafletten göz aç (G. 25/1)

Allah aşkına talip olanlar, Allah dışında her şeyden kendilerini çekerler, benliklerinden kurtulurlar, öyle bir aşk sarhoşu olurlar ki orada “yokluk” yok olur.

Mâsivâdan fârig ol benlikten âzâd olagör
Şöyle bir mest-i müdâm ol olmaya anda fenâ (G. 1/8)

Talip tasavvufta tarikata yeni girmiş kimse olarak âşıklık istidadı gösteren kimsedir. Tasavvufta aşk yoluna giren kişidir talip. Allah aşkıyla vücut mumunu yakan âşık âlemleri ziyaya boğmuştur. Vücut mumunu yakması Allah aşkına muhatap olması demektir. Aşkla tanışan âşık, Allah’ın nuru sayesinde bütün âlemi, ışığa boğar. Rahman aynası, Allah’ın dünyadaki tezahürleridir. Tabiattaki her varlık Allah’ın yansıması olduğu için şair nesnelere aynaya benzetmiştir.

Tâlibâ aç gözleriñ âyîne-i Rahmâna bak
Yak vücûduñ şem’asın âlemleri kıl pür-ziyâ (G. 1/3)

Allah aşkıyla yananlar aşk ile ah ederek, kol ve kanatlarını yakarak, bağırlarını kebab etmişlerdir. Aşk, insanın kendini yok ederek kendinden geçmesi, gönlünü ateşle yakması demektir. Kol ve kanat ifadesi, dünyada sahip olunan varlıkları anlatmaktadır.

Âşık-ı Mevlâ olanlar ‘aşk ile âh eyleyip
Yaktı bâl ü perini bağırın tamâm kıldı kebâb (G. 17/4)

Hakkın yoluna doğrulukla giren âşık, Allah’ı görür. Gönül aynasını her an temiz tutan Allah’ın cemalini görmeye mazhar olur. Tarikata giren Allah’ı, gönlünü saf tutan Cemalullah’ı görmeye namzettir.

Gir tarîk-i Hakka ey cân sıdk ile Allâh’ı gör
Sâfi kıl âyîneñi her dem Cemâlu’llâhı gör (G. 33/1)

b. Hz. Peygamber

Klasik Türk edebiyatının temelini oluşturan İslam medeniyeti çerçevesinde başlangıçtan itibaren meydana getirilen her

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

tür ve biçimdeki edebî eserde, mutlaka Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, aşk ve bağlılığın ifadelerini bulmak mümkündür. Hz. Peygamber sevgisi, İslam milletlerinin hemen hepsinin işlediği ortak bir temadır.

Tasavvufi şiirlerde, kâinatın yaratılış sebebinin Hz. Muhammet oluşuna vurgu yapılarak onun şanı yüceltilmiştir. Birçok şair Hz. Peygamberin farklı isim ve sıfatlarını şiirlerinde kullanarak onu övmüşlerdir. Alevî-Bektâsî şiirinde Hz. Muhammet için duyulan derin ve samimi muhabbet, şiirlerin ortak temasıdır. Alevî-Bektaşî şairleri onun yolundan gittiklerini, dinlerinin Muhammet dini olduğunu söyleyerek, rehberlerinin Hz. Muhammet olduğunu belirterek, onun şefaatinin talep etmişlerdir.

Aşk ile kendinden geçen âşığın gözü dünyada hiçbir şeyi görmez. Âlemlerin Efendisi olan Hz. Peygamber, âşığın iki gözü gibi olur. Gerçek âşıklar kâinata Hz. Muhammet'in gözüyle bakmak isterler. Çünkü, yaratıcı O'nu mükemmel bir varlık olarak yaratmıştır. İsimler en kemal noktada O'nda tecelli ettirmiştir. Allah onun aşkıyla âlemleri var etmiştir. Cümle evliya ondan nasip alır ve dertlerine deva bulur. Hz. Muhammed Allah'ın sevgilisidir.

Hâlikin mahbûbusun hem bizlere sensin habîb

Ente Ahmed ente Mahmûd yâ Muhammed Mustafâ (G. 2/4)

Hz. Peygamber Allah'ın sevgilisi, Mahremî ise sadık köpeklerin en aşağı derecesindeki birisidir. Kıtırmir Ashab-ı Kehf'in köpeği olarak tasavvufta sufi olmadığı halde sufiler arasında bulunan kimse anlamında kullanılmaktadır. Hz. Peygamber, Allah'ın sevgilisi, şair de o sevgililerden olmadığı halde kendini peygambere yakın hisseden birisi olarak kendini tanımlamaya çalışır. Mahremî peygamber yanında bulunanların en aşağısında kendini görür. Peygamberin yaydığı ışık, âşıkların yüzleri için, Allah'ın nurudur. Peygamber Allah'tan aldığı ışığı âşıklara yansıtmaktadır.

Sen habîb-i kibriyâsın ben derk-i kıtmîriyem

Perteviñ nûr-ı Hüdâdır yüzlere yâ Mustafâ (G. 4/2)

Ay ve güneş yaydıkları ışığı nuru Hz. Peygamberin zatının nurundan almaktadırlar. Bu dünyayı gece ve gündüz aydınlatan iki büyük ışık kaynağı Hz. Peygamber'den sadır olmaktadır. Hz. Peygamber iki cihanın da nurudur.

Nûr-ı zâtından alupdurlar ziyâyı mihr ü mâh

Dü-cihânîñ enverisiñ yâ Muhammed Mustafâ (G. 5/4)

Sevgili kokusunu Hz. Peygamberin kokusundan almayan insanlar, bu dünyaya kör gelir, kör giderler. Dünyada peygamber kokusunu almayan kimseler kör olarak addedilir. Koku duyusu, görme

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

duyusu üzerinden anlatılmıştır. Peygamber kokusu sevgili kokusuna sinmiştir. Beyitte övülen şahıs olan peygamber, sevgili hükmümedir.

Kim bûy-ı nebîden alamaz bûy-ı cânânı

Hayfâ o kula kim gelir a‘mâ gider a‘mâ (G. 11/2)

Dünyaya gelmenin esprisi ve bu dünyadaki varlık sebebi Allah’a kul, peygambere ümmet olmaktır. Şair beyitte dünyaya geliş amacını sorgulayan sorular sorarak âşıklığın özelliklerini dile getirir. Bu dünyanın nurlarını görmek isteyen, Hz. Peygamber’e doğru yolculuk yapmalıdır.

Niye geldiñ nedir vâriñ ‘aceb kimdir seniñ yâriñ

Dilerseñ görmek envâriñ habîbullâha seyrân et (G. 19/3)

Şeriat şahı Hz. Peygamber’dir. Gönüldeki ay gibi parlak olan sevgili de Hz. Peygamberdir.

Şerî’at şahı sensiñ yâ Muhammed

Derûnum mâhı sensin yâ Muhammed (G. 29/1)

Peygamber sevgilidir, dosttur, arkadaşır, şahtır. O haktır, dindir, imandır. Hem bu dünyanın sevgilisi, hem de ahreti kurtaran bir kurtarıcıdır.

Habîbim Ahmed-i Muhtâr-ı hakkım dînim îmânım

En’isim hem-demim şâhım Resûlüm nûr-ı Rahmânım

(G. 95/1)

Hz. Peygamber âşığın, baş tacı, sırrı, nuru, şefaatçisi ve gönlündeki misafiridir. Bu yüzden âşığın canını peygamber yoluna sarf etmesi gam değildir.

Muhammed Mustafâ’ya bezl edersen gam değil cânım

Serîrim sırrım envârım şefî’im dilde mihmânım (G. 95/2)

Âşığın vücut şehrinin nuru, peygamber ziyasından dolayıdır. Müminlerin Emirî’nin sevgisi, âşıkların ruhları için gıdadır. Hz. Peygamber bütün ruhların ihtiyacı olan gıdaları bünyesinde barındırmaktadır.

Vücûdum şehrinin nûru Habibullâh ziyâsıdır

Emrû’l-mü’mininiñ hubbu ervâhiñ gıdâsıdır (G. 167/1)

Hz. Peygamberin övgüsü olan gazelden alınan aşağıdaki beyitte şair kendini Hz. Peygamber’in âşığı, sadığı olarak görür. İlim denizinin bir damlası ile içi nurlanmıştır. Hz. Peygamber ilim denizi olarak görülmüş, o denizden alınan bir damla ile âşığın gönlü nurlarla dolmuştur.

Cân u dilden ‘âşıkındır sâdikındır Mahremî

Bahr-i ‘ilmin katresi ile derûnı pür-ziyâ (G. 2/5)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

H. Peygamberin yüzünün güneşi Allah'ın "ol der oluverir" âyetiyle nurlanmıştır. Âlem, peygamberin yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Âlem, H. Peygamberle nurlanmıştır. Bundan dolayı âşık, H. Peygamber'n yoluna canını ve başını feda eder. Beyitte hem ayet zikredilmiş, hem de tasavvufun ana gayesini oluşturan "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım." kutsi hadisine telmih yapılmıştır.

Mihr-i rûyuñ *kün-fekâm* kıldı tenvîr yâ Resûl
Hâk-i râhiña fedâ kılsam n'ola baş cân fedâ (G. 3/3)

c. Hz. Ali

Nakşibendî tarikatına mensup bir şair olan Mahremî, Alevî meşrepli birisi olmamasına rağmen Alevî- Bektaşî edebiyatının inanç sisteminde önemli bir yere sahip olan Ehl-i Beyt, On İki İmam, H. Hüseyin bağlılığının işlendiği türlerde, şiirler yazmıştır. Zikredilen konular dışında Alevî-Bektaşî edebiyatının muhtevasına girmemiştir. Tasavvufun genel öğretilerini ortaya koyan kavram ve mefhumlarla tasavvufî geleneğini sürdürmüştür. Taassuptan uzak, inanç sistemi bakımından aşırılığa kaçmayan ve İslam'ın itikadî boyutuna hâlel getirmeyen Alevî-Bektaşî şairleri gibi şiirler kaleme almıştır. Özellikle XIX. yüzyılda Antep'teki edebî kültürel ortamın önemli bir yansıması olan Antep'li Alevî-Bektaşî şairlerinin şiirlerindeki ortak bileşen hep kültür birliği olmuş, şiirler günümüz Alevîlik taassuplarından çok uzakta bir üslupla kaleme alınmıştır. Ayıran değil birleştiren bir şiir edâsı manzumelere yansımıştır (Yakar 2006, 76).

H. Peygamberin amcasının oğlu ve damadı olan H. Ali, Bektaşîler tarafından ilk imam olarak kabul edilir. Bektaşîler H. Ali'ye derin bir aşkla bağlılığı, sevgi ve saygı duyarlar. H. Ali değişik sıfat ve özellikleri ile şiirlerde karşımıza çıkar. H. Peygamberin H. Ali'ye olan sevgisi, onun için sarf ettiği sözler, yaşamından kaynaklanan özellikler Bektaşî edebiyatında sıklıkla kullanılmıştır. H. Peygamberle beraber anıldığı beyitlerde ona duyulan aşk, H. Ali için de geçerlidir. H. Ali cesareti, kuvveti, savaşçı kişiliği ve cömertliği ön plana çıkmıştır. Esedullah, Şir-i Hüda, Allah'ın Aslanı, Haydar-ı Kerrar, Kân-ı Sahâvet gibi ifadeler onun üstün vasıflarıyla alakalıdır.

Mahremîye göre inanç ve sevgi birbirinden ayrılmaz unsurlardır. O inancına uğrunda canını hiç sakınmadan feda edebilecek kadar büyük bir sevgi ile bağlıdır. Ehli Beyt sevgisi gündeme gelince ilk akla gelen H. Ali muhabbet ve övgüsüdür. Şiirlerinde bu muhabbet ve övgü yoğun bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. *Lahmike lahmi* hadisi, *Lâ fetâ illâ Ali* sözü, "Ben ilmin şehriyim Ali de onun kapısıdır, o halde ilim isteyen kimse kapıya

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

gelsin.” ifadeleri sıklıkla beyitlerde işlenmiştir. Hz. Ali kahramanlık, velilik ve imamlık yönleriyle birçok teşbihe konu edilmiştir. Hz. Aliye isnat edilen özellikler, Alevî-Bektaşî şairlerince sıkça işlenmiştir. Tasavvufî edebiyatta Hz. Ali’nin ayrı bir yeri vardır. Birçok tarikat silsilesi Hz. Ali’ye kadar uzanmaktadır.

Sihhatim vaslım firâkım rencim ey dildâr-ı men
Bâb-ı ‘ilmim şâhı mülkim şîr-i yezdânım benim (G. 80/3)

FâtiH-i Hayber ‘Aliyyü’l-Mürtezâ şâhım belî
Bil Hasan ile Hüseyim mâh-ı tâbânım benim (G.80/4)

Deyipdir *lahmüke lahmî* ‘Alî şânında peygamber
‘Ulûmuñ bâbıdır Haydar benim ol şîr-i yezdânım (G. 95/5)

Ey bâğbânıñ gülü diñle dil-i bülbülü
Mürde dil ihyâsıdır sâkî-i Kevser ‘Alî (G.134/1)

İçen ‘Alî suyundan alır nebî bûyundan
Dağ ditreyen mûyundan fâtiH-i Hayber ‘Alî (G. 134/2)

Cehl-i zulmetden müberrâ kılmağa ‘âşıkları
Taht-ı dilde mâh-ı ‘âlem-tâbı sensin yâ ‘Alî (G. 141/4)

Hubb-ı Haydar hû ile seyrân eder ‘âlemleri
Dalmayan bu bahr-i ‘aşka âh ü vâh etmek ‘abes (G. 161/4)

Benim bu çeşm-i giryânım ‘Alî’den gayrîyi görmez
Benim bu cism-i ‘uryânım ‘Alî’den gayrıya ermez (G.172/1)

d. Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin’in 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680)de Ömer b. Sa’d b. Ebî Vakkas’ın askerleri tarafından Kerbelâ’da şehit edilmesi, klasik edebiyat’ta “Maktel-i Hüseyin” türlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hz. Ali’nin oğlu, Hz. Peygamber’in torunu olan Hz. Hüseyin, Alevî-Bektaşî edebiyatında çok önemli bir konuma sahiptir. Katledilişi çok geniş yankı bulmuş, şiirlerinde sıkça işlenmiştir. Kerbelâ’da şehit edilmesi ve ölüsüne karşı yapılan saygısızlık Alevî Bektaşî edebiyatının ağıt-mersiye türünün en lirik şiirlerini oluşturmuştur. Mahremî de Hz. Hüseyin’e ayrı bir sevgiyle bakmıştır.

Âsitân-ı ‘izzetiñde Mahremî el bağıyor
Eyleyip çâk-ı girîbân zâr u zârı ağılıyor
Gözleri yaşı muhibbiñ misl-i seylâb çağlıyor
Âteş-i âhı Hüseyinîñ cihânı dâğılıyor
Cân fedâ kılsam ‘aceb midir rehiñde yâ Hüseyin
Pîşuvâ-yı enbiyâya nûr-ı ‘aynsıñ nûr-ı ‘ayn (G. 61/5)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Kurretü'l-'ayn-ı Nebî ibni 'Alî şâhım için
 'Âlemiñ nûru olan ol meh-i tâbânım için
 Ser veren arz-ı belâ içre o cânânım için
 Gözlerim şâh-ı şehîd 'aşkına kan ağla bugün (G. 103/2)

Âşığın yanmalarımı görse, pervane hemen âşık olur. Şair Hz. Hüseyin aşkıdan yanıp yakılarak inlemektedir.

Sûzişim görse hemân 'âşıkı olur pervâne
 Yanarım yakılırım eyleyerek zâr-ı Hüseyin (G.149/3)

Âşık, Hz. Hüseyin'in lütfunun kapısından kendini uzaklaştırmaması için Allah'a yalvarır ve Allah'tan, bir an bile Hz. Hüseyin'in aşkıdan uzak tutmamasını talep eder.

Der-i lütfunden ilâhî beni dûr eyleme kim
 Ede bir lahzâ nigâh ola baña yâr-i Hüseyin (G. 149/4)

Hasan âhı durur câna dil-i vîrânımıñ dağı
 Semâvâta 'urûc eden Hüseyin vâhı nidâsıdır (G. 167/2)

Kim muhibb-i hânedândır çeşm-i giryân ağlasın
 Nûr-ı 'ayn-ı Mustafâ'yı hep seven kan ağlasın
 Kerbelâda şâh Hüseyiniñ hâl-i ma'lûmâtına
 Geceler tâ subh olunca cümle ihvân ağlasın (G. 185/1)

e. On İki İmam

Mahremî'nin şiirleri tasavvufî düşünceleri samimi duygularla ifade eden manzumelerdir. O bu şiirlerinde Alevî Bektaşî kültüründe önemli olan kimseleri saygı ile anarken onlara yakın olma arzusunu yine en samimi ifadelerle dile getirmektedir. Bu düşüncelerden hareketle On İki İmam'ı şiirlerinde anarak, onların yakınlarında olmayı arzu eder. Alevî-Bektaşî inancında On İki İmam, velâyet sahipleri sıfatıyla çok önemli bir yer tutar. Edebî mahsullerde düvaz, düvaz-imam, düvezdeh-imam ve On İki İmam ifadeleriyle karşılanan bu kişileri anlatan şiirler, özel bir dikkat ve saygı ile tekrar edilir. On İki İmam sırasıyla; İmam Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ali Zeyne'l Abidin, Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeyne'l-Abidin, Cafer es-Sâdık b. Muhammed el-Bakır, Musa el-Kazım b. Cafer es-Sadık, Ali er-Rıza el-Kâzım, Muhammed el-Takî (el-Cevâd) b. Ali er-Rıza, Ali en-Nakî (el-Hâdî) b. Muhammed et-Takî, el-Hasan el-Askerî b. Ali en-Nakî ve Muhammed el-Mehdî b. Hasan el-Askerî'dir (Öztelli 1997, 49).

Alevî düşünce sisteminde On İki İmam motifi, Hz. Ali'nin yüklendiği velayet misyonunun devam ettirilmesi yönüyle çok önemli bir anlam ifade etmektedir. Çünkü On İki İmamlar tıpkı Hz. Ali gibi velayet göreviyle yükümlüdür ve evrendeki gizli sırları keşfederek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

insanları İslam'ın özüne ve gerçeklerine ulaştırma misyonu taşımaktadırlar. Hz. Ali'nin taşıdığı ilahi nurun, On İki İmam'a geçtiğine inanıldığı için Bektaşî edebiyatında çok büyük saygıya layıktırlar. İmamet görevi de Ehl-i Beyte tahsis edilmiş olduğundan, On İki İmam'a gösterilmesi gereken muhabbet, hürmet Bektaşîlerce önemsenmiştir. Mahremî, On İki İmam'ın isimleri tek tek sayarak onlar hakkında bahsi geçen hususları açıkça ortaya koyarak saygı ve sevgisini terennüm eder.

Şair On İki İmam hakkında âşığa şöyle seslenir: “Dünyaya ay ile güneş ol, bütün hallerden haberdar ol, vücut şehrine şah ol, On İki yola seyrân eyle.”

Cihâna mihr ile mâh ol kamû ahvâle âgâh ol
Vücûduñ şehrine şâh ol on iki râha seyrân et (G. 19/4)

Nûr-ı vechi ‘âlemi tezyîn eden Zeyne’l-‘Abâ
Sırr-ı sübhânım Muhammed Bâkır’ım cânım benim
(G. 80/5)

Ca‘fer-i Sâdık ile Mûsa-i Kâzım şâh-ı dîn
Mürde dili ihyâ eden ol âb-ı hayvânım benim (G. 80/6)

Dürr-i deryâ-yı hakikat ol ‘Alî Mûsâ Rızâ
Bil şehinşâh-ı cihânım ‘âlî sultânım benim (G. 80/7)

Gonce-i bâğ-ı risâlet şâh Muhammedü’t-Takî
Reh-nümâ-yı ehl-i ‘aşkım verd-i reyhânım benim (G. 80/8)

Mebde-i nûr-ı hidâyet ol imâmım ‘Alî Nakî
Ol benim serdâr-ı dînîm fazl-ı sübhânım benim (G. 80/9)

Hem habîbim hem lebbim şâh Hasenü’l-‘Askerî
Cennetü’l-‘adnim benim hem hûr u gilmânım benim
(G. 80/10)

Mahremî’yim Mehdi-i sâhib-livâ şâhım bugün
‘Âleme tâbân olan hürşid-i rahşânım benim (G.80/11)

f. On Dört Masum

Şiirlerde adları geçen On Dört Masum, Melamîlikten kaynaklanan bazı tarikatlarda On İki İmam'a ek olarak, manzumelerde zikredilen on dört kişidir. On İki İmam soyundan gelen ve henüz buluş çağına ermeden ölen çocukların oluşturduğu topluluğa verilen addır. (Fiğlalı, 1991, 273.). Alevî-Bektaşî inancında, On İki İmam'ın dışında On Dört Masum da saygıyla anılır. Bu kimselerin zikredildiği şiirlerinde büyük bir samimiyet ve coşku vardır. İsimler, bilinen değişik özellikleriyle şiirlere konu edilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Çehâr ma'sûm-ı pâkiñ birincisi Muhammed'dir
İkincisidir Abdullâh gulâm-ı nûr-ı Ahmed'dir (G. 168/1)

Üçüncü yine Abdullâh şehîd etdi 'Ubeydân'ı
Dâhi dördüncüsü Kâsım bular 'âleme rahmetdir (G. 168/2)

Beşincisi Hüseyñ altıncısı Kâsım durur câna
Yedincisi 'Alî Aksar kemâlât-ı mukayyedir (G. 168/3)

Sekizincisi Abdullâh yed-i 'uryânda maktûldür
Dokuzuncusu Bahyü'l-Hâdî'dir nûru mü'ebbedir
G. 168/4)

Onuncu Sâlih onbirincisi Tayyib'dir ey ihvân
Onikincisi Ca'fer'dir dilimde dağ-ı hasretdir (G. 168/5)

Onüçüncü yine Ca'fer hem ondördüncüsü Kâsım
Bular ma'sûm-i pâkdir Mücrimî bunlar ne es'addır
(G. 168/6)

g. Dört Halife

İslam'ın ilk dört halifesini özellikleriyle şiirler de anmak klasik edebiyatta bir gelenektir. Alevî Bektaşî şiir geleneğinde pek örneklerine rastlanmayan dört halifeyi konu alan şiirlerin aksine Mahremî halifelerden övgü, sevgi ve saygıyla bahseder.

Ebu Bekriñ müdâmî bendesiyim mâ'den-i sıdkım
'Ömer Fârûk-i hakkım fark-ı hakka 'âlî sultânım (G. 95/3)

Salâdır ehl-i 'aşka başlasınlar medh-i 'Osmâna
Benim ol râh-ı Hakka bezl eden vârin hayâkânım (G. 95/4)

Düzüpdür Mahremî hep dürr-i yektâyı bu meydâne
Ebu Bekir 'Ömer 'Osmân 'Alî'dir çâr yârânım (G. 95/7)

Ebû Bekr'e eğer olduñsa bende
'Ömer 'Osmân'ı sevdiñ ise cânda

'Alî'yi Mücrimî bulduñsa tende
Açıkdır mürşid-i kâmilden ebvâb (G. 158/5)

h. Sermest Efendi

Sermest Efendi yaşadığı dönemde şiir yazan farklı tarikatlardaki şairlere tesir etmiş bir kişiliktir. Mahremî şeyhi Sermest Efendi'ye sevgi, saygı, aşkı ve önderliğini anlatan şiirler kaleme almıştır. Sermest Efendinin, Mahremînin tasavvufî görüşlerinin şekillenmesinde önemli tesirleri olduğu muhakkaktır. Şiirlerinin bir kısmında sözü bir vesileyle şeyhine getirir; onu övgüyle yad eder ve ona bağlılığını bildirir. Şairin, şeyhinin vefatı üzerine söylediği

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

manzumelerde samimi duygularını şiirlerine yansıtmıştır. Mahremî, şeyhi Sermest Efendi için müstakil olarak biri 5 (81. Şiir) diğeri 10 bentlik (82. Şiir) iki müseddes, bir gazel (44. Şiir) ve ölümüne bir tarih manzumesi (181) kaleme almıştır. Gazellerin bazı beyitlerinde de şeyhine olan bağlılığını ve sevgisini dile getirmiştir.

Mahremî, şeyhin dergâhına can u gönülden yüz sürüp yola gelmiştir. Sevgilinin makamına seyran olup arzuhalini şeyhine sunmuştur. O yüksek makama erdiği için mutluluk ve bahta erişmiştir. Dünya lezzetlerini bırakıp yüzünü Allah’a döndürmüştür. Meyhane kapısında bir aciz, eli boş bir kimse olarak şeyhi Sermest Efendi’nin kulu kölesi olmuştur.

Sürüp dergâha rûyu cân u dille gelmişim râha
Edip seyr-i dilârâ ‘arzuhalim sundum ol şâha

Ne devlet ne sa’âdet ermişim ol ‘âlî dergâha
Kodum lezzât-i dünyâyı çevirdim rûyu Allâh’a

Der-i dâr-ı harâbâtîde bir ‘âciz tehî-destim
Olupdur Mahremî nâmım gulâm-ı şâh-ı Sermestim (G. 81/3)

Nûr-ı vechînden türâb-ı cismime nakş oldu nûr
Yüz süren dergâhına lâbud eder kesb-i sürûr (G. 44/1)

Kâşlarıñ mihrâbı oldu ‘âşıkâne secdegâh
Tâ ezel câri dehânîñdan bize *mâ’en tahûr* (G. 44/3)

Şâh-ı Sermestsin belî vasfiñdan ‘âcizdir kamû
Kâmilin mümkün müdür sen şâhı meddâh ola mûr (G. 44/2)

D.SONUÇ

Değişik tarikatlara mensup tekke şairleri tasavvuf ana başlığında bir araya geldikleri için sevgili tipleri, ortak ve bilinen temalarla işlenmiştir. Din ve inanç birlikteliği, tarikat adap ve erkânı aynı temada birleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Alevî-Bektaşî edebiyatının temel prensiplerini ortaya koyan Ehl-i Beyt, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin motifi, diğer tarikatların da bu temel prensipte bir araya gelmeleri sağlamaktadır. Değişik tarikatlara mensup şairler, hakikî aşk ve sevgili tipinde ortak temalarda şiirler kaleme almışlardır. Tarikat şairleri, diğer konularda belirgin şekilde birbirinden ayrılmalara rağmen, hakikî aşkın sevgili prototipinde ortak hareket etmişlerdir.

Mahremî, Nakşibendî tarikatına mensup birisi olarak Alevî Bektaşî şairlerinin hemen hepsinin işlediği Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve On İki İmam gibi konuları, samimi bir inanmış olarak manzumelerine yansıtmıştır. Taassuba girmeden, aşırılığa kaçmadan, sadece sevgi ve bağlılık adına şiirler kaleme almıştır. Yaşadığı dönemde, Antep’te

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

algılanış biçimiyle, sevgili kategorisindeki bu kişilere olan sevgi ve saygısını dile getirmiştir. Şiirlerinde işlediği konular, diğer mutasavvıf şairlerin divanlarında gördüğümüz muhtevalarla birebir örtüşmektedir. Zikrettiği her konu, İlahî aşkın tezahürlerini çok açık ortaya koymaktadır.

Mahrem'i, yaşadığı dönemdeki tekke adab ve erkânını, dönemin edebi kültürel ortamını şiirlerine konu etmiştir. Sufi bir bakış açısını, erdemli tasavvuf ahlakını, lirik üslubu ve akıcı bir diliyle şiirlerine yansımıştır. Aşk ve aşkın halleri kayıtsız ve riyasız bir görünüm arz etmektedir. Sevgili tipleri olarak karşımıza çıkan şahıslar tarih boyunca haklarında birçok manzume yazılmış kimliklere sahip kimselerdir.

KAYNAKÇA

- FIGLALI, Ethem Ruhi, **Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik**, Selçuk Yayınları, İstanbul 1991.
- GÜNER, Ziya, “Mahremî”, **Başınar Dergisi**, C.2, S.36, Mayıs 1942, s.4-6.
- GÜZEL, Abdurrahman, **Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- GÖGÜŞ, Oğuz, **Gaziantepi Tanıtıyoruz I**, Gaziantep 1962.
- KAPLAN, Mahmut, <http://www.koprudergisi.com>, (ET: 31.05.2010).
- KUTLU, Sönmez, **Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları**, Ankara Okulu Yayınları, İstanbul 2006.
- KUTLUER, “Aşk”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 5, TDV Yayınları İstanbul 1991, s.11.
- ÖZTELLİ, Cahit, **Bektaşî Gülleri**, İstanbul 1997.
- SOLMAZ, Mehmet-YETKİN Hulusi, **Gaziantep Çevre İncelemeleri**, Gaziantep 1969.
- ŞAHİN, Abdullah, **Kilisli Abdullah Serbest Tazebay Divanı**, Ankara 1999.
- ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1991.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

YAKAR, Halil İbrahim, “Mahallî Kaynakların Deęerlendirilmesi ve Antep̄li Divan Şairleri Örneęi”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(2), 2007, s.1-13.

YAKAR, Halil İbrahim, “Alevi-BektaŐi Geleneğinde Şiir Yazan Antep̄li Tekke Şairleri”, **Hacı BektaŐ Velî Araştırma Dergisi**-KıŐ 2006/38, s.75-91.

YENER, Őakir Sabri, **Gaziantep Büyükleri**, Gaziantep 1934.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*